

УДК 94(477)

С. В. ПРОНЬ

м. Миколаїв

ТАЄМНИЦЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (МОЖЛИВІ ПРОРОЦТВА ГЕРОДОТА): INTRA VIRES⁴

Використовуючи працю Геродота, матеріали спеціальних досліджень українських, російських, іноземних науковців, автор намагається розібратися у сьогоденній історії України, проводячи паралелі та застосовуючи своєрідні пророцтва «Батька історії».

Ключові слова: Геродот, історія, Україна, музи, єдність, праця, добробут, захист, воля.

Геродот із Галікарнасу (бл.484–425 рр. до н. е.) та його всесвітньовідома «Історія» вже частково були предметом моєї наукової зацікавленості у контексті розвитку історичної науки за професором Бернгеймом (Німеччина) [1].

Цілком зрозуміло, що далеко не всі бажаючи змогли й побачити, й прочитати перший номер наукового журналу «Чорноморський літопис»; та і з року його видання (2010) пройшло достатньо часу, щоб «провідні», «незаплямовані» історики Миколаївщини (читайте газету «Південна правда») [2], які увійшли до складу редакційної колегії, кардинально змінили власне поле досліджень – з Вісунської і Баштанської республік; питань радянського народного господарства на українське «бачення» історії міжнародних відносин (вірнопіддані «всесвітники»; порадив бі їм ще раз перечитати розповідь А. П. Чехова «Душечка»).

Саме тому є потреба на початку фрагментарно повернутися до концептуально-важливих, на моє переконання, моментів вищезгаданої статті.

«Слово «історія» означаються не тільки самые факты и события, но также и историческія сведенія, историческія изследованія, историческія повествованія и историческая наука» (мовою оригінала) – стверджує професор Бернгейм [3, 1]. Більше того, за переконанням німецького дослідника, у розвитку історії можна виділити три головні ступені, перша з яких є оповідна історія, в якій «обмежуються передачею або перерахуванням історичного матеріалу в його безпосередньому хронологічному порядку, бо цей матеріал є цікавим» [4, 3].

Достатньо оригінальною представляється оцінка Бернгеймом внеску в історичну науку Геродота: «... у 440 році до Р. Х. Геродот створив класичний витвір, в якому описав битви греків з персами і тим самим заслужив прізвисько «батька історії» Зі списків чиновників різних історичних нотатків у таблицях створилися у греків, а потім і у римлян докладні літописи і хроніки, все більше й більше спрямовуючи інтерес й увагу істориків на внутрішній зв'язок і мотиви подій» [5, 4].

Посилається на «батька історії» й українська дослідниця Наталя Яковенко: «... Геродот з Галікарнасу ... сформулював на початку своїх «Історій» власне завдання отак: «Тут виклад дослідження [думаю, перекладач – Андрій Білецький – мимоволі осучаснив слово «історія», бо йдеться таки про «розпитування», – Н. Я.] турійця Геродота, проведеного для того, щоб зроблене людьми з часом не забулося, і щоб великі та дивовижні діяння як греків, так і варварів не залишилися невідомими...» [6, 19]. Мені, на жаль, не відомо, хто такий Андрій Білецький і його переклад, бо у бібліографії «Вступу до історії» [7, 341–345] будь-яке посилання на нього відсутнє.

Зважаючи на те, що сьогоденна джерельна база, на яку спирається текст грецького оригіналу, достатньо широка й різноманітна, принаймні, загальновідомі 46 рукописів X–XV століть, що зберігаються у бібліотеках Риму, Флоренції, Мілана, Мадрида, Парижу, Оксфорда, Кембриджа, Тейдельберга та інших міст, змушений підкреслити лише два моменти.

Перший. Це – наукові, ґрунтовні, аргументовані дослідження як самої праці, так і твор-

⁴ Лат. – у межах повноважень.

чості Геродота російських вчених С. Лур'є, А. Доватура, В. Струве та багатьох інших [8].

Другий. Наведу перші рядки «Історії» Геродота у перекладі Г. Стратановського (Москва, 2006): «Геродот з Галікарнасу зібрав і записав ці свідчення [в оригіналі – «викладення подій, отриманих шляхом розпитувань» – С. П.], щоб минулі події з ходом часу не прийшли у забуття і великі, і здивованню достойні діяння [з грецької достовірніше – «успіхи» – С. П.] як еллінів, так і варварів не залишилися у небутті...» [9, 5].

Безумовно, правий український історик Михайло Чугуєнко, коли пише: «Класики історичної науки Геродот, Тит Лівій, Гай Саллюстій, Сіма Цян – це передусім талановиті оповідачі цікавих історій про людей, країни, народи. Ось чому навіть виявлення у них очевидних фактичних помилок, неточностей або неправдоподібних пояснень анітрохи не відбивається на загальній цінності їхніх творів. Саме завдяки незаперечним літературним достоїнствам класичне історичне оповідання не застаріває» [10, 9].

Вже став загальносприйнятним той факт, що про історію, етнічні групи, зовнішню політику, мистецтво, звичаї, вірування, культуру... населення сучасної території України йдеться у четвертій книзі «Мельпомена» (муза Трагедії). Більше того, навіть серед української наукової еліти розповсюдився жах про те, що Батьківщину завжди будуть супроводжувати переважно трагічні моменти.

Як, у зв'язку з цим, не згадати поета, археолога, публіциста, політичного діяча Олега Ольжича (справжнє прізвище – Кандиба), який ще 1940 р. писав: «Вся історія України – це боротьба двох сил: конструктивної, яка накопичує українську могутність..., та руйнної, яка розпорошує її..., несе розкол і розлад. У цій вічній боротьбі творчого створювального духу зі стихією степу й руїни віримо твердо, що творчий дух перемаже...» [11, 25–26].

Отже, заспокоюємося, бо Геродот згадував і оповідав про історію населення сьогоденних українських територій у трьох (з дев'яти) своїх книжках – «Кліо» (перша книга), «Мельпомена» (четверта книга), «Полігімнія» (сьома книга). Так що Україну «опікували» три Музи – Історії, Трагедії, Гімнів.

Тепер докладніше. Вже у розділі 15 книги «Кліо» Геродот пише: «В його [Ардиса, сина Гігеса – С. П.] правління в Сардах кіммерійці, вигнані зі своїх звичайних місць мешкання скіфами – кочівниками, просунулися в Азію й захопили Сарди» [12, 10]. Навалла кімерійців, за версією більшості вчених-істориків, відноситься до 700 р. до н. е.; вони прийшли з заходу сучасного Туркменістану (мешкали на північ від Оксу) та називалися «саки» або «гімір» («гіммірі»). Відомо, що лідійський цар Гігес (Гі-гу), об'єднавшись з ассирійським царем Ассурбаніпалом (Ашшурбанал) [13, 125], воював проти кіммерійців і загинув у битві з ними біля 654 р. до н. е.

Про діяльність кіммерійців на території України відомо достатньо багато. У довіднику з історії України зазначено: «Кіммерійці – найдавніші з відомих за своєю назвою племен, що жили в Українському Причорномор'ї у 8–7 ст. до н. е. Вперше згадуються в «Одісеї» Гомера» (8 ст. до н. е.)

[«Врешті дістались ми течій глибоких ріки Океану,

Там розташовані місто й країна людей кіммерійських,

Хмарами й млою вповиті;»] [14, 12] та «Історії» Геродота (5 ст. до н. е.), а під ім'ям «Гамірра» в ассирійських текстах 8–7 ст. до н. е. Кіммерійці були потомками племен зрубної культури (10–7 ст. до н. е.), поширеної від Волги до нижньої течії Дунаю. В 6 ст. грецькі колоністи Керченську протоку називали Боспором Кіммерійським. Кіммерійці робили походи в Малу Азію, де воювали з Урарту, Ассирією, Лідією» [15, 40].

Загальновідомим є те, що кіммерійці біли войовничим народом. Перевагу в бою їм надавали кінь, а також досконала зброя (лук зі стрілами, меч, спис, кинджал). До речі, один із найбільш довших кіммерійських мечей, відомих в Європі, сягає 108 см. й був знайдений біля села Субботове Черкаської області України [16, 10].

Завдяки походам до Передньої Азії кіммерійці й потрапили до анналів історії. Перебування кіммерійців у Передній Азії знайшло відбиття і у пам'ятках України. Це, зокрема, поховання поблизу села Носачів на Черкащині з оздобленням кінської вуздечки бляшками ассирійського зразка [17, 187]. Автор стат-

ті теж приймав участь у розкопках кіммерійського поселення під керівництвом відомого археолога, к.і.н. І. М. Шарафутдінової (с. Степове, Миколаївська обл., 1976 р.)

Кіммерійське мистецтво мало прикладний характер. Складні орнаменти прикрашали руків'я кинджалів, деталі вузди, наносилися на посуд. Основу декору становили різноманітні геометричні фігури – спіралі, ромби, квадрати. Найкращими зразками кіммерійського геометричного стилю можна вважати різьблені кістяні прикраси кінської вузди з кургану поблизу с. Зольне в Криму.

Кіммерійська культура суттєво вплинула на культуру оточуючих народів. Високоякісні зразки кіммерійської зброї та вдосканала за конструкцією вузда верхового коня доволі часто зустрічаються у пам'ятках Кавказу, українського Лісостепу, Південній та Центральній Європі. Як зазначив сам Геродот, подальший розвиток кіммерійської культури був перерваний скіфською навалюю.

У четвертій книзі «Мельпомена» Геродот 131 розділ з 205-и присвятив історії народів, що жили на території сьогоденної України, переважна більшість якої торкається саме скіфів.

Про скіфів написана величезна кількість наукових досліджень, ще більше праць аналізують «Історію» Геродота. Не ставив за мету повторювати, цитуючи «Батька історії» (вважається, що так його назвав Ціцерон – «Pater historiae»), розповіді про походження скіфів, складові етнічних утворень або міфологічні конструкції. Моє завдання значно скромніше – порівняти й співставити, виходячи з назви та спрямованості статті, окремі данні «геродотової історії» з реально-об'єктивною сучасно-існуючою історією, відкинувши, наскільки це максимально можливо, довготривалу ідеологічно-політичну складову.

Перше, що мене зацікавило в оповіді Геродота, – «... на Скіфську землю з неба впали золоті предмети: – плуг (рало – С. П.), ярмо, сокира і чаша» [18, 236]. Золотом, як відомо, історію скіфів, не здивуєш: у відомому кургані (тюркською мовою «Кур-галь» – велика гора) [19, 10] «Товста Могила», для прикладу, прикрас із золота було 600, а у кургані Чотромлик – біля 4000 [20, 362].

За Геродотом, засновниками скіфського роду були Таргітай (батько) та три його сина – Ліпоксаїс, Арпоксаїс, Колаксаїс; останньому, згідно легенди, й дісталися всі чотири предмети.

Зауважу, що посилаючить на Геродота, у молодшого Колаксаїса теж було три сина й землі було поділено на 3 царства, але найбільшим було те, де зберігалося золото. Яке Вам відомо найбільше давнє державне об'єднання післяскіфського періоду? Вірно, – Київська Русь! Цілком логічно напрошується *перше пророцтво* Геродота: *єдність!* До чого нас – українців свого часу (ще 170 років тому) закликав геній Тарас Шевченко? «Обніміться ж, брати мої» [21, 292, 294]. Саме *в єдності полягає головна національна ідея українців*.

Ох, як не хоче цього єднання «старший брат» (у Геродота – це Ліпоксаїс, який першим намагався підняти золоті речі, але «золото запалало... й тоді він відступив...») [22, 236]. У розумінні людей покоління ХХ–ХХІ століть «старший брат» – це Росія, яка з середини ХVІІ століття й до сьогодні сприймає Україну виключно у ролі «молодшого брата». Історики-росіяни у цьому процесі сприйняття відіграють вирішальну роль. Візьмемо, наприклад, багатосторінкову (488 с. – С. П.) працю О. В. Гудзь-Маркова «Історія слов'ян» (у трьох книгах рос. мовою). Зверніть увагу лише на назви книг – «Слов'янський світ Європи», «Історія Давньої Русі», «Землі Давньої Русі». Як же *Київська Русь?* Із 170 підрозділів словосполучення «Київ» зустрічається 14 разів, але певеважно в якому контексті? Читаємо: «Київ захитався» (розділ 12), «Юрій Довгорукий займає Київ» (підрозділ 12.5), «Юрій Довгорукий знову в Києві» (підрозділ 12.7), «Дивна смерть Юрія Довгорукова в Києві» (підрозділ 13.2), «Ізяслав Давидович повертається в Київ і гине» (14.4), «Руйнування Києва» (підрозділ 17.6), «Взяття монголами Києва у 1240 р.» (20.6)...[23, 487–488].

Не тільки історію Київської Русі сплюндрував російський історик, пропонуючий розглядати історію слов'ян як «історію всіх окремих слов'янських держав від півдня Балкан до Балтики й Білого моря» [24, 4], але й «підробив» самого Геродота. У Геродота

читаємо (російською мовою, розділ 6 книги четвертої «Мельпомена»): «Так вот, от Липоксаиса, как говорят, произошло скифское племя, называемое авхатами...» [25, 236]. У Гудзь-Маркова (ніби за тим же Геродотом): «Так вот, от Липоксаиса [*старший брат*], как говорят, произошло скифское племя, называемое авхатами...» [26, 11].

Звідки взявся «старший брат» у дужках, без позначень (– *О. Г. – М.*)? Складається враження, що це уточнення зробив сам Геродот, а не маловідомий Гудзь – Марков.

Абсолютно погоджуюсь з думкою польської авторки пані Ганни Дильонгової, яка у дослідження «Історія Польщі. 1795–1990» пише: «Виразний полоноцентризм у суспільстві зміцнили не лише письменники і політики, а й історики» [27, 9–10].

Повернемося до Геродота. Вважаю наступним його пророцтвом – це чотири предмети – плуг, ярмо, сокира, чаша. Відштовхуючись від символів означених предметів, можемо констатувати наступне – *тільки важкою працею* (плуг), *здобувши волю* (ярмо – символ рабства, неволі) *й захищаючи її* (сокира), *будемо жити у добробуті* (золота чаша – символ достатку). Якщо хочете, це – «золоте правило» української нації. За правилами необхідно жити, правила слід виконувати.

Цінні, мідрі застереження майбутнім поколінням надає Геродот у підрозділах № 127–132 четвертої книги, розповідаючи про війну перського царя Дарія I проти скіфів 514 р. до н. е. Насамперед, вони містяться у відповіді царя скіфів Іданфірса Дарію I (розділ № 127): «Я і раніше ніколи не бігав із-за страху перед будь-ким й тепер тікаю не від тебе. І зараз я вчиняю також, як звичайно у мирний час. Якщо ви бажаєте будь що не трапилось битися з нами, то у нас є батьківські (вітчизняні – *С. П.*) могили. Знайдіть їх і спробуйте знищити (порушити – *С. П.*), і тоді дізнаєтеся, чи будемо ми битися за ці могили або ні» [28, 276].

Заслужують на увагу й «подарунки» скіфських царів Дарію – птах, миша, жаба і п'ять стріл. Правим виявився один із радників царя Гобрій, який наступним чином «розшифрував» призначення цих «подарунків»: «Якщо ви, перси, як птахи не підійме-

тесь у небо, або як миші не зарієтесь у землю, або як жаби не заскочите у болото, то не повернетесь назад, (бо будете – *С. П.*) знешкоджено цими стрілами» [29, 278].

У книзі сьомій Геродота «Полігімнія» (розділ 20) знову згадується війна Дарія проти скіфів: «З цим військом (Ксеркса – *С. П.*) не могло зрівнятися ані військо Дарія [у поході] на скіфів, ані скіфське військо, коли скіфи, переслідуючи по п'ятах кіммерійців, увійшли у Мідійську землю та, підкоривши майже всю Передню Азію, там оселилися (із-за чого в наслідок Дарій і виступив у похід помститися скіфам)» [30, 411].

Від часів Дарія I – «царя царів у Персії, сина Гістаспа, онука Аршами, Ахеменіда» [31, 128], який керував державою з 521 до 486 рр. до н. е. до сьогоденних поколінь різних народів дійшла легенда, що більше ніколи перський цар не намагався підкорити скіфів: «Вони цінують свободу більше, ніж золото й пурпурові тканини. Їх неможливо підкупити, як вавілонських купців або єгипетських жерців. Їх неможливо залакати, бо завжди вони можуть сховатися від ворога у безкінечному просторі своєї країни... Краще ніколи не зустрічатися нам вдруге з хоробрим і свободолюбивим скіфським народом» [32, 182].

Автор статті не є прихильником виключно нумерології, але вірить у магічність чисел, про що стверджували Піфагор, Арістотель, Платон, Архіт, Корнеліус Агріппа, Мішель Нострадамус... Геродот, оповідаючи історію народів, що мешкали на сучасній українській території, присвячує цьому 15-ий розділ «Клію» (один), 131-ин розділ «Мельпомени» (№ 1–14; № 17–36; № 46–142), 20-й розділ «Полігімнії» (один), тобто всього *133 розділи*. Виходячи з нумерології, отримуємо цифру *7 (1+3+3)*, а сімка, як відомо, – щасливе й магічне число в історії: сім днів у тиждні; сім чудес світу; сім хлібів, якими Ісус нагодував народ і «залишилися ще сім повних корзин кусків хліба...» [33, 35].

Й на останок. Шануючи історію (Клію), пам'ятаючи і роблячи висновки з минулих трагічних подій («Мельпомена»), будемо, мешкаючи у мирі, добрі, злагоді; складати гімни, прославляючи Бога і героїв («Полігімнія»).

Список використаних джерел

1. Пронь С. В. Исторична наука за професором Бернгеймом: *pop multa, sed multum* // Чорноморський літопис: Науковий журнал. — Випуск 1. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — С. 103—106.
2. Не теми методами // Южная правда. — 2008. — 5 июля. — С. 3.
3. Бернгейм. Введение в историческую науку. — М. : Изд. М. Н. Прокоповича, 1908. — 135 с.
4. Там само.
5. Там само.
6. Яковенко Н. Вступ до історії. — К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2007. — 375 с.
7. Там само.
8. Лурье С. Я. Геродот. — М.—Л. : Соцэкиз, 1947. — 302 с.; Доватур А. И. Повествовательный и научный стиль Геродота. — Ленинград : Литиздат, 1957. — 184 с. ; Струве В. В. Этюды по истории Северного Причерноморья, Кавказа и Средней Азии. — Л. : Наука, 1968. — 216 с.
9. Геродот. История / Пер. и примеч. Г. А. Стратановского. — М. : АСТ, 2006. — 699 с.
10. Чугуенко М. Україна, яка шокує. Лабіринти історії / Михайло Чугуенко. — Харків : ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2005. — 351 с.
11. Ольжич О. Дух руїни / Вступне слово О. Зінкевича ; післямова І. Дзюби. — К. : Смолоскип, 2008. — 52 с.
12. Геродот. История / Геродот ; пер. и примеч. Г. А. Стратановского. — М. : АСТ, 2006. — 696 с.
13. Древний Восток. Книга для чтения / под ред. акад. В. В. Струве. — 3-е изд. — М. : Гос. учебно-педагог. изд-во Мин. просв. РСФСР, 1958. — 239 с.
14. Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури: Навч. посібник. — К. : Кондор, 2006. — 264 с.
15. Довідник з історії України. Том 2. / за ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К. : Генеза, 1995. — 440 с.
16. Козак Д. Н., Крыжицкий С. Д., Мурзин В. Ю. Былое украинской степи. — К. — Николаев : Возможности Киммерии, 1997. — 52 с.
17. Бунятян К. П. Давнє населення України : навч. посібник. — К. : Либідь, 1999. — 228 с.
18. Геродот. История / Геродот ; пер.и примеч. Г. А. Стратановского. — М. : АСТ, 2006. — 696 с.
19. Добровольський О. А. Кризь тисячоліття. Історія Миколаївщини в топонімах. — Миколаїв : Можливості Киммерії, 1998. — 144 с.
20. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посібник / за ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. — Львів : Світ, 2005. — 568 с.
21. Шевченко Т. Г. І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє. — К. : Дніпро, 1982. — 647 с.
22. Геродот. История / Геродот ; пер.и примеч. Г. А. Стратановского. — М. : АСТ, 2006. — 696 с.
23. Гудзь-Марков А. В. История славян. В трех книгах. — М. : Произв.-изд. комбинат ВИНТИ, 1997. — 488 с.
24. Там само.
25. Геродот. История / Геродот ; пер.и примеч. Г. А. Стратановского. — М. : АСТ, 2006. — 696 с.
26. Гудзь-Марков А. В. История славян. В трех книгах. — М. : Произв.-изд. комбинат ВИНТИ, 1997. — 488 с.
27. Дильонгова Ганна. Історія Польщі. 1795–1990 / Дильонгова Ганна ; пер з польск. М. Кірсенка. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. — 239 с.
28. Геродот. История / Геродот ; пер. и примеч. Г. А. Стратановского. — М. : АСТ, 2006. — 696 с.
29. Там само.
30. Там само.
31. Рубинштейн Р. И. Древний Восток. Книга для чтения. — М. : Просвещение, 1974. — 168 с.
32. Древний Восток. Книга для чтения / Под ред. акад. В. В. Струве. — М. : Госуд. учебно-педагог. изд-во Мин. просв. РСФСР, 1958. — 239 с.
33. Новый Завет. От Матфея. 15:32 – 16:7.

S. PRON

Mykolaiv

THE SECRET OF THE HISTORY OF UKRAINE (POSSIBLE PROPHECY OF HERODOTUS): INTRA VIRES

Using the writings of Herodotus and special studies of Ukrainian, Russian and foreign scientists, the author tries to understand the history of today's Ukraine, drawing parallels and applying original prophecy of «Father of History».

Key words: Herodotus, history, Ukraine, muse, unity, work, prosperity, protection, freedom.

C. В. ПРОНЬ

г. Николаев

ТАЙНА ИСТОРИИ УКРАИНЫ (ВОЗМОЖНЫЕ ПРОРОЧЕСТВА ГЕРОДОТА): INTRA VIRES.

Используя труд Геродота, материалы специальных исследований украинских, российских, иностранных ученых, автор пытается разобраться в сегодняшней истории Украины, проведя параллели и применяя своеобразные пророчества «Отца истории».

Ключевые слова: Геродот, история, Украина, музы, единство, работа, благосостояние, защита, свобода.

Стаття надійшла до редколегії 31.03.2015 р.